

Captives de l'amor i de la guerra

Valls, 1950

Roman Galimany Solé

Edició a cura d'Anna Estallo

**CAPTIVES DE L'AMOR
I DE LA GUERRA
Valls, 1950**

(COL·LECCIÓ NO-FICCIO) • 12

**CAPTIVES DE L'AMOR
I DE LA GUERRA
Valls, 1950**

Roman Galimany Solé

EDICIÓ A CURA D'ANNA ESTALLO

Quorum
LLIBRES

Primera edició: octubre de 2023

© del text: Roman Galimany Solé

© de l'edició:

Quorum Llibres

C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

quorum@quorumllibres.cat

www.quorumllibres.cat

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-16342-61-7

DL T 688-2023

*A la memòria de tots els infants que van néixer
i viure en un entorn d'intimidació i violència.
Havien de créixer entre somnis i la guerra se'ls va
emportar. Entre tots destruïren el futur.*

ÍNDEX

Introducció	9
Context històric	13
L'arribada de les nenes a Valls	21
Les nenes acollides i les famílies vallenques	25
Família Clols-Coll: Ferdinande Unterlass.....	27
Família Rovira-Garriga: Hedy Holzer	35
Família Magriñà-Costas: Helgard Liska	47
Família Olivé-Costas: Poldy Weber	55
Famílies Màndoli-Rovirosa i Moncunill-Cirac: Christina Meierhoffer.....	59
Família Clols-Serra: Christina Breitfuss.....	63
Família Antònia de Tudó: Margarita	65
Família Català-Rodon: Silvia	67
Família Gerhard-Masqué: Helga Daleky	69
Família Losada: Silvia	71
L'hora de tornar a casa	73
Reconeixement i agraïment de les autoritats austríaques	75
La sorpresa final.....	77
Joan Tenas: Una valuosa aportació desinteressada	81
Bibliografia.....	87

INTRODUCCIÓ

En una societat com l'actual, on preval la immediatesa i la insolidaritat, i on un sector de la població no aconsegueix accedir als serveis de salut, educació, alimentació o habitatge, s'obren tot un seguit d'interrogants. On anem? Què hem fet i estem fent malament per conduir la nostra societat per aquests camins tan enrevessats?

El viratge que ha experimentat la societat i el canvi en la nostra escala de valors només es pot explicar a partir de la reflexió que ens planteja la història de les generacions antecessores.

Aquesta reflexió ens hauria de conduir a dirimir la importància que ha tingut per al nostre temps, i per a la nostra formació, la trajectòria d'algunes persones representants d'aquelles generacions que, gràcies al seu coratge, talent, desinterès i tenacitat, han llegat fins als nostres dies els valors d'una etapa històrica. Tot plegat ens ha de permetre conèixer com s'enfrontaren a les dificultats en un temps passat i les eines que van aplicar per poder resoldre-les, ajudant a qui ho necessitava.

Els manuals en sociologia són ben explícits: qui no coneix el passat està obligat a repetir les mateixes errades. Una de les principals raons per la qual és important aprendre dels propis comportaments és evitar cometre, precisament, aquests errors, els mateixos que portaren al desastre de la incomprensió i l'odi de les guerres, destruint-nos irracionalment.

Un bon dia, en una revisió habitual de l'hemeroteca, em vaig trobar amb una notícia, publicada al setmanari local *Juventud* del dia 21 de gener de 1950, referent a l'arribada a la nostra ciutat de deu nenes austríaques, víctimes innocents de la Segona Guerra Mundial, acollides per deu famílies vallenques. La notícia era breu i simple; no se li donava cap rellevància.

Aquesta lectura em portà a la memòria records llunyans de comentaris narrats a casa meva, quan les famílies en parlaven, i també vaig recordar les vivències d'estudiant a Barcelona, quan vivia en un pis situat a l'encreuament Casanova-Gran Via amb els companys. Compràvem el llonguet de pa per esmorzar en una pastisseria veïna molt coneguda; el pastisser s'havia casat amb una d'aquelles nenes austríaques que havien acollit l'any 1950, ara ja convertida en una senyora i en la mestressa de la pastisseria que ens proporcionava el pa per esmorzar.

Tots aquests records em feren reflexionar sobre la importància d'aquell projecte en favor d'unes víctimes més que innocents del desgavell, moral i material, que fou el conflicte bèl·lic, i la rellevància que va tenir la solidaritat i amor d'unes famílies que, en temps molt difícils per a tots, les acolliren i les incorporaren com un membre més a casa seva.

Hi vaig pensar molt. Molts moments barrinant, des de la perspectiva actual, sobre la resposta de les famílies vallenques, amb més ofertes per acollir que no pas nenes que havien de venir a la nostra ciutat. Des del meu punt de vista es tractava d'un fet important, exemplificador per a una societat actual dominada, cada cop més, per uns valors de contingut material. Aquesta circumstància em va fer pensar que algú n'hauria de deixar constància escrita abans que, amb els anys, desapareguessin els qui ho podien relatar.

Foren deu nenes i deu famílies. La memòria immediata em portà el record d'una o dues nenes que celebraren la primera comunió amb mi, a l'església de Sant Joan el mes de maig de l'any 1950. Vaig recordar una família, per veïnatge, que havia acollit una nena. Vaig acudir als fills d'aquesta família perquè vaig pensar que podrien aportar informació important, i ho feren amb escreix. Em facilitaren la comunicació amb altres famílies de les quals jo ignorava el seu compromís. Així, descabdellant el cabdell vaig reunir el testimoni d'unes quantes famílies, tot i que no ha estat possible reunir la documentació de totes.

L'aportació dels descendents d'aquells pares que obriren la seva família a aquelles nenes isolades per culpa d'una guerra cruenta ha estat molt valuosa. El relat ha estat possible a partir de la informació facilitada per membres de les famílies que, per l'edat que tenien en aquell any 1950, convisqueren plenament amb elles i encara conserven intacte el record. Gràcies a ells he recopilat informació per poder tenir un relat força fidedigne de com transcorregueren els quasi nou mesos que residiren a

la nostra ciutat i, sobretot, he tingut coneixement del solatge que deixaren, tant entre les famílies com en elles mateixes.

Malauradament, d'algunes famílies no hem trobat qui ens en podia donar raó; o eren fills o nets molt jovenets en aquell any i recordaven ben poca cosa, o no hi ha descendents que ens ho hagin pogut explicar perquè perderen el contacte amb la nena acollida. No hi ha el familiar o l'amic que ens faciliti un relat proper i, per tant, la seva història resta incompleta. En aquests casos exposem el motiu de la manca d'informació.

Aquest mancança no ha d'empetitir el relat general, ja que a través de les diferents nenes coneixem les vivències de tot el grup que visqueren aquests dies a la nostra ciutat i l'exemple de solidaritat que van donar les famílies mostrant el seu amor a les nenes.

Després de la Segona Guerra Mundial, molts infants es van quedar sense pares que els ajudessin a suportar la càrrega de les repercussions del conflicte. Altres no arribaren a conèixer el pare perquè, just acabats de néixer en aquest món d'odi, al pare l'obligaren a incorporar-se a les trinxeres suïcides; altres no el conegueren fins passats vuit o deu anys, superada la guerra i els anys de depuració, segons el bàndol on lluitessin. Una gran tragèdia on els més dèbils, criatures i avis, ho patiren amb més intensitat. Per això veurem que totes les nenes parlen de la mare, però cap d'elles parla del pare, perquè encara no l'havien conegut o mai el coneixerien.

Els objectius militars de la Segona Guerra Mundial, en l'inici i en el final, es van concentrar de manera progressiva en els civils, les baixes dels quals van arribar a ser superiors a les produïdes entre els membres dels exèrcits. Els no combatents, especialment els avis i els nens, van ser els grans damnificats d'aquest canvi.

La Segona Guerra Mundial va deixar entre les víctimes milers d'infants en una situació desesperada. Com a conseqüència, l'any 1947 es va crear el Fons de les Nacions Unides per a la Infància (conegut com a Unicef), al qual se li va concedir l'estatus d'organització internacional permanent el 1953.

En aquest treball presentem un relat històric viscut a la nostra ciutat protagonitzat pels membres de deu famílies vallenques, amics i persones del seu entorn, que acolliren respectivament deu nenes austríaques provinents de famílies destruïdes, físicament i moralment, durant la

Segona Guerra Mundial. Un relat amb la pretensió d'obrir una via per a la reflexió ètica i moral.

La narració permet donar sentit al comportament, caràcter i qualitat de les pròpies accions humanes. Hem considerat la necessitat d'elaborar una narració que permeti conservar en la memòria una sèrie d'accions edificants i que no es perdin en l'oblit del temps. Hem volgut fer un seguiment dels diferents relats per tal de contribuir a la comprensió de com era la societat d'aquells anys, i donar l'oportunitat, a qui ho llegeixi, de jutjar els comportaments i reaccions per a l'exercici d'una concepció ètica i moral basada en el reconeixement de la necessària convivència humana.

Les famílies vallenques no feren un acte de caritat, que podria resultar humiliant per a qui el rep, sinó un acte de solidaritat, que implica respecte mutu. En aquell context de la postguerra, i amb tot al que ens haguérem d'enfrontar, només podíem superar aquell desastre de manera col·lectiva. Mai de manera individual.

Som éssers que, com més evolucionem, més interdependents ens tornem, i la solidaritat és un factor essencial per a la nostra convivència. En els moments actuals, més que mai, la solidaritat és fonamental per seguir endavant. Una solidaritat que ens ha de conduir a donar, a construir vincles i xarxes de suport que facin de la nostra societat un entorn fort en el qual poder confiar.

El fenomen que es produí l'any 1950 a la nostra ciutat pot ser un referent ideal en el qual emmirallar-nos per caminar cap a un esdevenir de bona convivència i cordialitat.

CONTEXT HISTÒRIC

En una etapa més recent han estat publicats llibres i documents en relació amb l'arribada dels nens víctimes de la Segona Guerra Mundial. Fins ara sabíem moltes coses de les criatures que durant la nostra Guerra Civil havien marxat cap a Rússia, però el procés d'acollida de nens a l'Estat espanyol havia passat desapercebut.

L'any 1945 havia acabat la Segona Guerra Mundial, en la qual Europa s'havia endut la pitjor part: morts, destrucció, milions de persones desplaçades, gana, manca dels serveis més elementals, poblacions senceres arrasades... Era el resultat desolador de la guerra. A aquesta llarga llista d'horroros s'hi afegia l'ocupació més bestial dels vencedors a Alemanya, Àustria i gran part d'Europa. Els infants eren els qui, entre tanta ruïna, dolorejaven indefensos i requerien el suport de tots; havien patit els bombardejos, les morts i la pèrdua de familiars. Eren els que necessitaven més ajut.

Un dels llibres que aprofundeix en tot aquest episodi és *Los niños de la mantequilla*, de Javier Más (Editorial Actas). Del seu contingut, la crítica literària María Fidalgo Casares n'ha fet un acurat resum al web literari Zenda:* “El centre d'Europa havia quedat destrossat, en mans de les potències vencedores, deixava un continent assolat per la fam, amb uns hiverns gèlids i sense mitjans per poder escalfar-se, epidèmies i falta de medicaments, sobretot d'insulina i penicil·lina. L'any 1947 vint-i-un milions de persones encara estaven espargides per arreu d'Europa. El cas

* Fidalgo Casares, María (2020), “Los Niños de la Guerra de Franco”. Extret el dia 15 de febrer del 2023 des de <https://www.zendalibros.com/los-ninos-de-la-guerra-de-franco-libro-javier-mas/>.

d'Àustria era paradigmàtic.” En el mateix article la doctora en història escriu: “A l'estat ruïnós del país s'hi afegia la manca d'aliments per a tres milions de persones 'transeünts': soldats alemanys, aliats, alliberats dels camps de concentració, expresoners de guerra... Tot això al costat d'un panorama dantesca de desenes de milers de malalts de tuberculosi. Una terrible conjuntura que feia estralls entre les criatures, el sistema immunològic de les quals es debilitava de manera exponencial, augmentant vertiginosament les seves taxes de letalitat, que quadruplicaven les xifres anteriors a la guerra.”

Els estralls de la guerra havien deixat un escenari ple de fets colpidors i de moltes mancances que, més enllà dels tristos esdeveniments que havien conduït a la ruptura de moltes famílies, també submergien aquelles criatures en un món mancat de tot allò que és necessari per tenir una infantesa plena. I és que la falta d'aliments havia fet proliferar una sèrie de patologies que posaven en perill la seva vida: “[...] Malalties típiques vinculades a la carència d'aliments, com l'edema de la fam, la pel·lagra, l'escorbut, la xeroftàlmia, el raquitisme o el beri-beri, i les infeccions es convertien en epidèmiques: tifus, diftèria, meningitis, escarlatina, poliomielitis... Però el més devastador era la tuberculosi, la tuberculosi era mortal”, sentència l'autora de l'article al web de *Zenda*.

Amb aquest panorama es van posar en marxa des de la mateixa Europa mètodes per poder reparar la indefensió d'aquestes criatures. Així, es van activar alternatives diferents de la caritat tradicional. En aquest context va néixer el Programa d'Acollida de Nens Centreuropeus, adreçat a criatures que serien acollides temporalment per països europeus, deixant al marge les ideologies pròpies de cada govern.

Aquells infants tenien entre 6 i 12 anys, i els pares biològics desconeixien d'entrada la destinació dels seus fills. No obstant això, van saber posar per davant de tot la integritat dels seus fills. Als progenitors se'ls va assegurar que l'acollida seria temporal. María Fidalgo reproduceix en l'article “Los Niños de la Guerra de Franco” la reacció d'una d'aquelles criatures quan la seva mare li va explicar que s'haurien de separar: “Faràs un llarg viatge, però allà t'espera una família que et cuidarà i et donarà molt menjar.” La promesa del menjar va ser suficient per acceptar el viatge: “Jo sempre tenia gana”, reconeixia aquella protagonista.

El moviment de solidaritat el van liderar la Creu Roja i Càritas. “Es pretenia treure'ls de tant horror perquè poguessin viure i recuperar-se,

acollits per famílies i institucions, lluny d'aquells països on la guerra havia deixat empremtes ben tràgiques”, afirma María Fidalgo. Aquella actuació estava pensada per ajudar milers de nens francesos, alemanys i austríacs. Se sap que 68.000 foren evacuats a altres països, i que Espanya, que en aquells moments encara es recuperava dels danys de la Guerra Civil, mostrà la seva solidaritat envers un objectiu tan noble i va rebre 4.000 infants.

Auxilio Social va tenir un gran protagonisme en tota aquesta operació. Així que arribaven a la frontera, els nens eren atesos de seguida. Aliments, roba... i després Càritas els distribuïa entre les famílies que havien sol·licitat l'acolliment.

La remodelació del govern espanyol, el 18 de juliol de 1945, va portar l'entrada al col·laboracionisme catòlic dins del govern. Alberto Álvarez Martín-Artajo era un dels seus representants més conspicus. Pertanyia a una família d'activistes catòlics i monàrquics que van militar en la revolució contra el govern de la República (el seu pare i quatre dels seus germans van romandre presos durant la Guerra Civil). Tenia un brillant currículum: doctor en dret, professor universitari i lletrat del Consell

Les nenes austríaques a Valls, 1950.

d'Estat. Era un exemple paradigmàtic per ser representant del grup de catòlics en el poder que promovia l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes (ACNP), de la qual ell mateix n'era dirigent. Alberto Álvarez Martín-Artajo va ser una persona clau en aquesta nova etapa del règim i en l'operatiu d'acolliment d'infants estrangers.

La Conferència de Ministres d'Educació Aliats va debatre sobre les condicions que hauria de tenir el país per poder acollir aquestes víctimes de curta edat. Només un mes més tard va fer la seva oferta als ambaixadors dels Estats Units, França i la Gran Bretanya a Madrid. Proposava "donar generosa hospitalitat en terra, durant els mesos pròxims, a tots aquells nens que puguin ser acollits, bé en centres infantils, públics i privats, o en el si de famílies acomodades". El govern es comprometia a acollir menors entre 7 i 13 anys, en el període comprès entre desembre i maig, garantint manutenció, vestit i educació.

Davant la geopolítica de blocs, el nostre país es va alinear al costat dels aliats. Aquest nou gir va afavorir el Programa d'Acollida de Nens Centreuropeus pactat per Càritas Internacional i l'Auxili Social, institució benèfica espanyola creada l'any 1937, amb l'objectiu que alguns nens, procedents d'un continent devastat pel conflicte mundial, po-

*La Ferdinande
a la platja amb
unes amigues.*

BIBLIOGRAFIA I FONTS

FIDALGO CASARES, María. “Los Niños de la Guerra de Franco”, *Zenda*, 2020. <https://www.zendalibros.com/los-ninos-de-la-guerra-de-franco-libro-javier-mas/>.

Juventud, pàg. 5, de 21 de gener de 1950.

Juventud, pàg. 3, de 8 d'octubre de 1950.

Más, Javier. *Los niños de la mantequilla*. Editorial Actas SL, 2020.

L'autor agraeix les informacions que li han arribat pels relats de les famílies, així com la cessió de fotografies:

Família Josep Mª Badia Serra i Maria Teresa Cloles Coll

Família Joaquina i Josep Maria Rovira Garriga

Família Maria Magriñà Costas

Família Montserrat Olivé Costas

Família Antoni Moncunill Cirac

Família Joan Català Plana